

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-12>

ПРОБЛЕМАТИКА ВРУЧЕННЯ ПОВІСТОК ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В РЕСПУБЛІЦІ УКРАЇНА

Роман Зварич,

*магістр права, кандидат історичних наук,
викладач юридичних дисциплін відділення правознавства та інформаційних технологій
Коломийського економіко-правового фахового коледжу
Державного торговельно-економічного університету
(Коломия, Івано-Франківська область, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-3936-3602
romanzvorychphd@ukr.net*

Анотація. В українському суспільстві набули неабиякої вагомості військові відносини з приводу оповіщення громадян щодо відношення до військового обов'язку. Ми намагалися виокремити існуючі проблеми правозастосування таких конституційно-адміністративних відносин у період воєнного стану. За допомогою аналітико-описового методу дослідження проаналізовано нормативно-правові акти, які регулюють вручення повісток у воєнний час, а порівняльно-правовий метод дозволив зобразити основні механізми ефективного правозастосування законодавства України. Основними аспектами предмету дослідження виступають неправомірні діяння з боку уповноважених осіб, які сповіщають громадян України про їхнє відношення до військового обов'язку. Наголошено, що Головнокомандувачем Збройних Сил України В. Залужним та Генеральним штабом Збройних Сил України акцентовано на наявних правових механізмах вирішення практичних проблем з цього приводу. Основним орієнтиром у врегулюванні військових відносин щодо вручення повісток виступає принцип верховенства права. Висвітлено правові наслідки порушення Конституції України та законів України всіма учасниками військових відносин та введений у науковий обіг ймовірний алгоритм конституційного правозастосування норм чинного законодавства під час вручення повісток у період воєнного стану в Україні.

Ключові слова: військові відносини, оповіщення, принцип верховенства права, Збройні Сили України, персональність, місце проживання, відповідальність.

PROBLEMS OF SUMMONSES DURING MARTIAL LAW IN THE REPUBLIC OF UKRAINE

Roman Zvarych,

*Master of Law, Candidate of Historical Sciences,
Lecturer of Legal Disciplines at the Department of Law and Information Technology
of the Kolomyia Professional College of Economics and Law
of State University of Trade and Economics
(Kolomyia, Ivano-Frankivsk region, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-3936-3602
romanzvorychphd@ukr.net*

Abstract. In Ukrainian society, military relations have gained a lot of importance by delivery of summonses. With the help of the analytical and descriptive method of research, the normative legal acts regulating the delivery of summonses in wartime were analyzed, and the comparative legal method made it possible to depict the main mechanisms of effective law enforcement of the legislation of Ukraine. The main aspects of the subject of the study are illegal actions on the part of proxied persons. The Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine V. Zaluzhnyi and the General Staff of the Armed Forces of Ukraine emphasized the existing legal mechanisms for solving these practical problems was emphasized. The rule of law is the main guideline during regulation of relation of the service of summonses. The probable algorithm of constitutional law enforcement the service of summonses in Ukraine was introduced into scientific circulation.

Key words: military relations, notification, the rule of law, Armed Forces of Ukraine, personality, residence, responsibility.

Вступ. Війна – найжахливіше, асоціальне явище, яке, вочевидь, може помилково сприйматися нормою суспільного процесу у цивілізаційному розвитку конкретних держав світу, особливо, у державах Центрально-Східної Європи. Війна у будь-яких формах та видах носить негативний характер і призводить до суспільної руйнації, смерті людей, зокрема в Республіці Україна – до геноциду Українського народу. Такий особливий суспільний стан потребує особливого правового регулювання, і завжди з дотриманням принципів права, оскільки відповідно до ст. 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (Verkhovna Rada of Ukraine, 1996).

Основний Закон нашої держави також наголошує, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покла-

даються на Збройні Сили України (ч. ч. 1, 2 ст. 17). Цим самим Конституція України передбачає можливість наявності особливого стану в суспільстві – воєнного стану, правовий режим якого визначається виключно законами України (п. 19 ч. 1 ст. 92). Військові відносини щодо вручення повісток стали об'єктом дослідження таких авторів, як В. Білоус, О. Коваль, В. Павленко, О. Правдивець, І. Руснак, Ф. Саганюк, В. Фролов, О. Юрченко. та ін. При цьому наукової розробки потребують актуальні питання предмету нашого дослідження.

Мета роботи – дослідити правову природу військових відносин щодо вручення повісток в умовах воєнного стану в Україні.

Основна частина. Завдання дослідження:

- проаналізувати нормативно-правову базу військових відносин щодо вручення повісток в умовах воєнного стану в Республіці Україна;

- виокремити основні проблеми правозастосування предмету дослідження;

- висвітлити підстави адміністративної та кримінальної відповідальності уповноважених осіб щодо неправомірного вручення повісток під час воєнного стану в Україні;

- представити ймовірні способи конституційного й законного правозастосування нормативно-правових актів, що регулюють військові відносини з приводу вручення повісток в умовах воєнного стану в Україні.

Матеріали і методи досліджень. Загальновідомим є факт неоднозначної оцінки в українському суспільстві моменту чи порядку вручення військових повісток під час правового режиму воєнного стану, об'єктивність якої можна встановити за допомогою юридичної науки, прецедентної практики Конституційного Суду України та наявної законодавчої бази України. До нормативно-правових актів, які регулюють такі види суспільних відносин, входять міжнародні договори і угоди, Конституція України, кодекси України, закони України «Про оборону України», «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі – Закон), «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про альтернативну (невійськову службу)», «Про Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних», «Про правовий режим воєнного стану», «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», ін. закони України, укази Президента України «Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві Збройних Сил України», «Про загальну мобілізацію», «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), «Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом», «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних», «Про внесення змін до Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом», накази Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Збройних Сил України», «Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями» та ін. нормативно-правові акти.

Як видно, конституційно-адміністративні відносини щодо вручення військових повісток у період правового режиму воєнного стану мають досить розгалужену систему нормативно-правового регулювання. Слід зазначити, що суб'єктний склад таких конституційних та адміністративних відносин має свою диференціацію і варто також розмежовувати поняття військовозобов'язані, військовослужбовці, резервісти, призовники та допризовники як категорії громадян України у відношенні до військового обов'язку (абзаци 1-6 ч. 9 ст. 1 Закону) (On General Military Duty and Military service, 1992).

Методами наукового пізнання є аналітико-описовий, порівняльно-правовий та ін.

Результати та їх обговорення. Залежно від отримувача військової повістки у законодавстві України існує правова регламентація, що уповноважує компетентних суб'єктів повідомляти категорії громадян України у відношенні до військового обов'язку. Так, відповідно до постанов КМУ «Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом» від 21 березня 2002 р. № 352 (On the Approval of the Regulation on the Preparation and Conduct of the Draft of Citizens of Ukraine for Fixed-Term Military Service and the Acceptance of Conscripts for Military Service Under Contract, 2002) і «Про внесення змін до Положення про підготовку і проведення призову громадян України на строкову військову службу та прийняття призовників на військову службу за контрактом» від 20 січня 2021 р. № 100 (On Amendments to the Regulations on the Preparation and Conscripting of Ukrainian Citizens for Conscript Military Service and the Acceptance of Conscripts for Contract Military Service, 2021) оповіщення здійснюється тільки:

1) призовників строкової військової служби;

2) призовників, які у добровільному порядку приймаються на військову службу за контрактом.

Згідно абз. 3 ч. 9 ст. 1 і ч. 1 ст. 15 Закону призовники – особи, приписані до призовних дільниць, громадяни призовного віку (18-27 р. і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу).

Постанова КМУ № 352 передбачає оповіщення:

1) про явку громадян на приписку (абз. 3 п. 21) ;

2) про призов на строкову військову службу та їх прибуття на призовні дільниці (абз. 2 п. 56);

3) призованих на строкову військову службу (абз. 2 п. 84).

У першому і другому випадках оповіщення здійснюється керівником районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) через відповідні органи місцевого само-

врядування, керівників підприємств, установ, організацій, у тому числі закладів освіти, незалежно від підпорядкування і форми власності чи безпосередньо посадовими особами ТЦК та СП, а відповідно до постанови КМУ № 100 також через власників будинків, у третьому випадку – посадовою особою, яка відповідає за обліково-призовну роботу ТЦК та СП згідно з рішенням районної (міської) призовної комісії.

Згідно постанови КМУ № 352 повістки про явку на приписку, повістки громадянам про призів на строкову військову службу і їх прибуття на призовні дільниці можуть також вручатися безпосередньо посадовими особами ТЦК та СП (третє речення абз. 3 п. 21, абз. 2 п. 56).

На підставі постанови КМУ «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних» від 7 грудня 2016 р. № 921 (On the Approval of the Order of Organization and Maintenance of Military Records of Conscripts and Conscripts, 2016) житлово-експлуатаційні організації, інші організації або підприємства та установи, що здійснюють експлуатацію будинків, а також власники будинків відповідно до розпоряджень ТЦК та СП і рішень виконавчих органів сільських, селищних та міських рад своєчасно сповіщають призовників і військовозобов'язаних про їх виклик (п. 65). Військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави (абз. 5 ч. 9 ст. 1 Закону).

Отже, по-перше, згідно постанов КМУ № 352, № 921, № 100 повістки про явку громадян на приписку (для допризовників, яким виповнилося 17 р.), повістки про призів на строкову військову службу та їх прибуття на призовні дільниці (для призовників, у віці 18-27 р.) має право вручати керівник ТЦК та СП через широке коло повноважних суб'єктів.

По-друге, призовникам, не старших 27 р., які у добровільному порядку приймаються на військову службу за контрактом, повістки має право вручати тільки посадова особа, яка відповідає за обліково-призовну роботу ТЦК та СП згідно з рішенням районної (міської) призовної комісії. При цьому слід розрізняти призовників призовного віку (18-27 р.), військовослужбовців строкової військової служби, військовослужбовців служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військовослужбовців, а також резервистів.

По-третє, повістки для військовозобов'язаних – осіб, які перебувають у запасі, вправі вручати тільки житлово-експлуатаційні організації, інші організації або підприємства та установи, що здійснюють експлуатацію будинків, а також власники будинків на підставі розпоряджень ТЦК та СП і рішень виконавчих органів сільських, селищних та міських рад.

У цих трьох випадках вручення повістки вищезазначеним суб'єктам можливе лише за умови, що вони не мають права на звільнення від військової служби або відстрочку від призову на військову службу (On Mobilization Preparation and Mobilization, 1993).

Слід вказати, що визначення поняття «експлуатація будинків» чи «експлуатація» в законодавстві України відсутнє, хоча ці терміни застосовуються при регулюванні суспільних відносин, зокрема Житловим кодексом України (Housing Code of Ukraine, 1983). Проте, як зазначається у словнику української мови, експлуатація – це: 1) привласнення одними людьми продуктів праці інших людей, засноване на приватній власності на засоби виробництва; 2) систематичне використання людиною продуктивних сил (родовищ корисних копалин, залізниць, машин і т. ін.) (Bilodid, 1971: 462). У першому значенні, для нас очевидно, мова йде про працю людей, тобто вручення повісток у такому випадку можливе підприємствами, установами й організаціями, що здійснюють експлуатацію будинків лише у будинках, де наявні трудові правовідносини. У другому значенні виникнення військових відносин з приводу вручення повісток взагалі виключається, оскільки експлуатація здійснюється людиною – фізичною особою, а не підприємством, установою, організацією – юридичною особою і, якщо навіть сам будинок буде визнаний продуктивною силою, то тільки той будинок чи окремі його приміщення, що здійснюють господарську діяльність, де застосовуються засоби виробництва (знаряддя праці, предмети праці, результат праці – продукція), а не будинок житлового фонду. Таким чином, в обох значеннях мова буде йти про трудові правовідносини.

Отже, вручення повісток військовозобов'язаним – особам, які перебувають у запасі, можливе лише на роботі або на підставі Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29 листопада 2001 р. № 2866-III (On Associations of Apartment House Owners, 2001) за місцем проживання.

Пресслужба Сухопутних військ Збройних Сил України (далі – ЗСУ) (Slovo i dilo, 2022), а потім – начальник Управління персоналу штабу Командування Сухопутних військ ЗСУ (Sukhoputni viiska Ukrainy, 2022) надали роз'яснення щодо вручення повісток. У цих роз'ясненнях стверджується, що вручення повістки можливе в будь-якому місці, що не заборонено законом. На жаль, таке бачення не має законодавчого підґрунтя, а навпаки, суперечить ч. 2 ст. 19 Конституції України, згідно якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Підтвердженням нашої позиції виступає практика органів судової влади, зокрема рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ). Конституція України містить низку фундаментальних щодо здійснення державної влади положень, за якими: права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3); ніхто не може узурпувати державну владу (ч. 4 ст. 5); державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (ст. 6); в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу

юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй; норми Конституції України є нормами прямої дії (ст. 8); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Названі конституційні приписи, перебуваючи у взаємозв'язку, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення.

Здійснення державної влади відповідно до вказаних конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права Українського народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні (Constitutional Court of Ukraine, 2019).

Визначальним й універсальним принципом правового регулювання виступає принцип верховенства (ст. 8 Конституції України). Громадяни здійснюють свої права за принципом «дозволено все, що прямо не заборонено законом», а державні органи та їх посадові особи – за принципом «дозволено лише те, що прямо визначено законом». Україна визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, дотримується загальновизначених норм і принципів міжнародного права (Constitutional Court of Ukraine, 2014; Odesa District Administrative Court, 2020).

Отже, якщо законодавством не передбачене місце вручення повістки, то це означає, що її не можна вручати будь-де. Натомість проблематика місця вручення повістки вичерпує себе, якщо мова йде про персональність її вручення. Персональність якраз і передбачає суб'єктний склад розглядуваних правовідносин. По-перше, вручення повісток здійснюється персонально у відношенні до призовника, військовозобов'язаного чи призваного на військову службу за прізвищем, ім'ям, по батькові та адресою місця проживання. По-друге, заповнення повісток здійснюється персонально і виключною компетентністю керівника ТЦК та СП (додатки 5, 18, 21 постанови КМУ № 352, додаток 24 постанови КМУ № 921). Відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ під час мобілізації громадяни зобов'язані з'явитися до військових частин або на збірні пункти територіального центру комплектування та соціальної підтримки у строки, зазначені в отриманих ними документах (мобілізаційних розпорядженнях, повістках керівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки), або у строки, визначені командирами військових частин (військовозобов'язані, резервісти Служби безпеки України – за викликом керівників органів, в яких вони перебувають на військовому обліку, військовозобов'язані, резервісти Служби зовнішньої розвідки України – за викликом керівників відповідних підрозділів Служби зовнішньої розвідки України, військовозобов'язані Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – за викликом керівників відповідних органів управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту).

Як наслідок, постанови КМУ № 352, № 921 все-таки вказують на місце і спосіб вручення повістки – адреса місця проживання, що в свою чергу передбачає правове регулювання, зокрема Законом України «Про поштовий зв'язок» від 4 жовтня 2001 р. № 2759-ІІІ, таким чином, дотримується вимога ч. 2 ст. 19 Конституції України.

Загальновідомим є також те, що внаслідок адміністративних реформ в Україні, які встановлювали ліквідацію, реорганізацію, зміну підпорядкування компетентних органів державної влади і місцевого самоврядування, до повноваження яких входило управління відносин, що передбачають реєстрацію місця проживання, відбулася розбалансованість системи адміністрування реєстрації місця проживання громадян України, а нова хвиля зовнішньої збройної окупації у формі геноциду Українського народу під час воєнного стану в Республіці Україна і внутрішнє переміщення осіб ще більше ускладнило ситуацію.

Вихід з такого ускладненого й зарегламентованого суспільного становища, який гарантує легітимним, конституційним й законним шляхом упорядкувати процес оповіщення громадян України про явку на приписку, про призов на строкову військову службу, призваних на строкову військову службу під час мобілізації на особливий період – воєнний стан, ін. мобілізованих громадян був констатований Головнокомандувачем ЗСУ В. Залужним (Holovnokomanduvach Zbroinykh syl Ukrainy, 2022). Зокрема, наголошується на ч. 4 ст. 37 Закону, яка передбачає, що у воєнний час забороняється виїзд призовників, військовозобов'язаних та резервістів з місця проживання без дозволу керівника відповідного ТЦК та СП (військовозобов'язаних та резервістів Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України – без дозволу відповідного керівника).

Ми вважаємо, що така позиція Головнокомандувача ЗСУ і Генерального штабу ЗСУ є найефективнішим і найправильнішим способом застосування українського законодавства, які вирішують проблему розбалансованості системи адміністрування реєстрації місця проживання громадян України та унормовує переміщення людей по території України під час воєнного стану, дозволяє належним чином оповіщати громадян України про їх відношення до військового обов'язку, оскільки зараз військові повістки, з-поміж іншого, часто вручаються у спосіб, що не передбачений законами України (Apostrof Kyiv, 2022; Zaxid.net, 2022). Водночас дію представленої Порядку надання дозволу громадянам України, які перебувають на військовому обліку було скасовано Начальником Генерального штабу Збройних Сил України і відправлено на доопрацювання з метою недопущення маніпуляцій довкола цього питання. Оновлений документ буде розроблено на основі змін до законів України та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють переміщення громадян в умовах воєнного стану. Наявна законодавча база не враховує реалій сьогодення та не забезпечує ефективних мобілізаційних механізмів (The Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine V. Zaluzhnyi).

Слід ще раз наголосити на персональності вручення повістки, тобто вона не може бути вручена на підставі вимоги, наприклад, працівників Національної поліції України, про пред'явлення документів, що посвідчують особу і не може розглядатися як ухилення від виконання військового обов'язку. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такий захід правового режиму воєнного стану, як перевіряти у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України (On the Legal Regime of Martial Law).

У порядку, передбаченому Законом України «Про Національну поліцію» (ст. 32) та постановою КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1456 (п. 7) поліцейський/уповноважена особа мають вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, у таких випадках:

1) якщо особа має зовнішні ознаки, схожі на ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

2) якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

3) якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом;

4) якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином не можливо;

5) якщо особа перебуває в місці вчинення кримінального, адміністративного правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

6) якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення;

7) порушення особою відповідних заборон, введених на території, де запроваджено правовий режим воєнного стану (On The National Police, 2015; On the Approval of the Procedure for Checking Documents on Persons, Inspecting Things, Vehicles, Luggage and Cargo, Office Premises and Citizens' Housing During the Provision of Measures of the Legal Regime of Martial Law, 2021).

І навіть у разі наявності законних підстав для пред'явлення документів уповноваженій особі, наприклад, поліцейському немає законних підстав для виникнення військових правовідносин щодо вручення повістки. Останнє також підтверджується позицією в інформаційному просторі України (Radio Trek: Novyuu, 2022). Крім того, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ч. 1 ст. 19 Конституції України), а Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності (ч. 4 ст. 17 Конституції України).

На нашу думку, саме на межах населених пунктів, особливо областей, цілком допустимо й раціонально зобов'язувати кожного після досягнення 17-річного віку пред'являти уповноваженій військовим командуванням і/або військовими адміністраціями особі дозвіл на виїзд з місця проживання чи постійного перебування від керівника відповідного ТЦК та СП, а для військовозобов'язаних та резервістів Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України – від відповідного керівника на підставі ч. 4 ст. 37 Закону і п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Правовим механізмом застосування цих норм може виступати абз. 3 п. 7 постанови КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1456, який наділяє правом уповноважену особу вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України чи спеціальний статус особи, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення (ст.ст. 210, 210-1 КУпАП, ст.ст. 335-337 КК України). Достатньою підставою у цьому випадку може виступати твердження уповноваженої особи щодо віку особи за її зовнішніми ознаками та сама присутність особи на межі адміністративно-територіальних одиниць – міст, районів, областей України.

Варто також зазначити, що:

1) відповідальність за організацію та проведення підготовки громадян України до військової служби в межах повноважень покладається на Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, органи Товариства сприяння обороні України. До цієї роботи можуть залучатись інші об'єднання громадян відповідно до їх статутів (ч. 2 ст. 8 Закону);

2) керівники, інші посадові особи органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій та закладів освіти незалежно від підпорядкування і форми власності та громадяни України, винні в порушенні правил військового обліку громадян України, допризовної підготовки, приписки до призовних дільниць, призову на строкову військову службу, проходження служби у військовому резерві, проходження зборів, мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності, призову на військову

службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, прибуття за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, Центрального управління або регіональних органів Служби безпеки України, відповідного підрозділу Служби зовнішньої розвідки України, а також у вчиненні інших порушень законодавства про військовий обов'язок і військову службу, несуть відповідальність згідно із законом. Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки під час проведення приписки до призовних дільниць, призову на військову службу та проходження зборів, а Центральне управління та регіональні органи Служби безпеки України, відповідний підрозділ Служби зовнішньої розвідки України - під час призову на військову службу та проходження зборів зобов'язані ознайомити громадян України з їхніми правами та обов'язками згідно з вимогами цього Закону (ст. 42 Закону);

3) начальник військової адміністрації несе персональну відповідальність за виконання військовою адміністрацією покладених на неї повноважень (п. 2 ч. 6 ст. 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»);

4) відповідальність за організацію мобілізаційної підготовки та стан мобілізаційної готовності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, адміністративно-територіальних одиниць і населених пунктів, Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та підприємств, установ і організацій покладається на відповідних керівників. Посадові особи, винні в порушенні законів України та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, несуть відповідальність згідно із законом. (ст. 26 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»);

5) посадові особи, винні в порушенні вимог цього Порядку і Правил військового обліку призовників і військовозобов'язаних несуть відповідальність згідно із законом (абз. 1 п. 22 постанови КМУ № 921);

6) керівники та посадові особи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, військових частин, підприємств, установ, організацій та навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, а також власники будинків за порушення законодавства про військовий обов'язок і військову службу, про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, за незабезпечення сповищення призовників і військовозобов'язаних про їх виклик до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки, перешкоду їх своєчасній явці на збірні пункти чи призовні дільниці, несвоєчасне подання документів, необхідних для ведення військового обліку призовників і військовозобов'язаних, та неподання відомостей про призовників і військовозобов'язаних несуть відповідальність згідно із законом (п. 4 постанови КМУ № 921);

7) інші військові формування, органи Національної поліції, органи і підрозділи цивільного захисту, Держспецзв'язку та Державна кримінально-виконавча служба організують облік та зберігання списків і військово-облікових документів. Посадові особи, винні у втраті військово-облікових документів призовників і військовозобов'язаних, несуть відповідальність згідно із законодавством (п. 69 постанови КМУ № 921).

Заразом Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність за:

1) порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію (ст. 210¹);

2) зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 172¹³);

3) перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 172¹⁴) (The Code of Ukraine on Administrative Offenses, 1984).

Також Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність у випадках:

1) перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365);

2) перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426¹) (The Criminal Code of Ukraine, 2001).

Висновки. Отже, найважливіші суспільні відносини в будь-якій сучасній державі світу врегульовані, перш за все, нормами права Основного Закону, а будь-які норми права потребують конституційного й законного правозастосування, і військові відносини з приводу вручення повісток у період воєнного стану не є виключенням на підставі Конституції України, законів України та рішень Конституційного Суду України як прецеденту тлумачення. Внаслідок цього Головнокомандувач ЗСУ та Генеральний штаб ЗСУ знаходять правильні шляхи вирішення проблематики вручення повісток у воєнний час, застосовуючи наявні конституційно-правові механізми, конкретизовані в Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу».

Постановами КМУ все-таки передбачено місце вручення повістки – це місце проживання, а для військовозобов'язаних осіб, які перебувають в запасі також місце праці – місцезнаходження підприємства, установи організації чи фізичної особи, що використовує найману працю, для резервістів, на нашу думку, існує прогалина в законодавстві. При цьому варто зауважити, що будь-які суспільні відносини під час правового режиму особливого стану мають визначатися виключно законами України і лише один закон не може охоплювати законодавчу регламентацію всього правового режиму такого стану.

Вручення повісток будь-де, а також на підставі пред'явлення документів, що посвідчують особу, є неприпустимим, неконституційним й незаконним діянням, порушенням військового законодавства, за що передбачається адміністративна й кримінальна відповідальність так само, як і за порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, ухилення від нього або від навчальних (спеціальних) зборів, ухилення від призову чи проходження служби цивільного захисту.

Отже, наша наукова розвідка не в змозі становити довершене дослідження, проте слугує орієнтиром у подальшій доктринальній, нормотворчій, правозастосовній діяльності з обраної проблематики і сприяє розбудові військової галузі права в системі національного права Української держави.

References:

1. Apostrof Kyiv. (2022). Ofitsiynyi sait Apostrofa Kyieva [Official site of Apostrophe Kyiv]. Retrieved from <https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/2022-05-26/v-kieve-nachali-vruchat-povestki-v-armiyu-pryamo-vozle-stantsiy-metro-fotofakt/270082> [in Ukrainian].
2. Bilodid, I. K. (Ed.) (1971). Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tt [Dictionary of Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka. AN URSSR. Instytut movoznavstva, p. 462 [in Ukrainian].
3. Holovnokomanduvach Zbroinykh syl Ukrainy. (2022). The procedure for granting permission to citizens of Ukraine, who are on military registration in district (city) territorial centers of recruitment and social support, to travel outside their place of residence (place of stay) from the moment mobilization is announced and during wartime. Retrieved from https://www.zsu.gov.ua/new_page/62c430664909af0013650084 [in Ukrainian].
4. Housing Code of Ukraine. No 5464-X (1983). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> [in Ukrainian].
5. On Amendments to the Regulations on the Preparation and Conscripting of Ukrainian Citizens for Conscript Military Service and the Acceptance of Conscripts for Contract Military Service. No 100 (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2021-п#Text> [in Ukrainian].
6. On Associations of Apartment House Owners. No 2866-III (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14?lang=en#Text> [in Ukrainian].
7. On General Military Duty and Military service. No 2232-XII (1992). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> [in Ukrainian].
8. On Mobilization Preperation and Mobilization. No 3543-XII (1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12?lang=en#Text> [in Ukrainian].
9. On the Approval of the Order of Organization and Maintenance of Military Records of Conscripts and Conscripts. No 921 (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/921-2016-п?lang=en#Text> [in Ukrainian].
10. On the Approval of the Procedure for Checking Documents on Persons, Inspecting Things, Vehicles, Luggage and Cargo, Office Premises and Citizens' Housing During the Provision of Measures of the Legal Regime of Martial Law. No 1456 (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-п#Text> [in Ukrainian].
11. On the Approval of the Regulation on the Preparation and Conduct of the Draft of Citizens of Ukraine for Fixed-Term Military Service and the Acceptance of Conscripts for Military Service Under Contract. No 352 (2002). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-п?lang=uk#Text> [in Ukrainian].
12. On the Legal Regime of Martial Law. No 389-VIII (2015) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19?lang=en#Text> [in Ukrainian].
13. On The National Police. No 580-VIII (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?lang=en#Text> [in Ukrainian].
14. Radio Trek: Novyny. (2022). Ofitsiynyi sait RadioTrek [Official site of RadioTrek]. Retrieved from https://radiotrek.rv.ua/news/yuristi-poyasnili-u-yakih-vipadkah-mozhna-vidmovitisya-vid-povistki_292143.html [in Ukrainian].
15. Slovo i dilo. Analitichnyi portal. (2022). Ofitsiynyi sait analitichnoho portalu «Slovo i dilo» [Official site of analytical portal «Word and Deed»]. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/08/novyna/pravo/zsu-rozpovily-chy-zakonno-vruchaty-povistky-blokpostax> [in Ukrainian].
16. Sukhoputni viiska Ukrainy. (2022). Yutiub-kanal Sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy [YouTube Channel of The Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=WkhX9ZRR8PI> [in Ukrainian].
17. The Code of Ukraine on Administrative Offenses. No 8073-X (1984). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
18. The Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine V. Zaluzhnyi. (2022, July 6). Facebook. Retrieved from <https://m.facebook.com/CinCAFU/posts/pfbid0CXEQpszt8DdWxBbFVw6YbHSYy6asYLoKoDYQxEwv49fn4Ri4FH1PZceX6b4w7FAGl> [in Ukrainian].
19. The Criminal Code of Ukraine. No 2341-III (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
20. The Decision of the Constitutional Court of Ukraine. No 5-p/2019 (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-19#Text> [in Ukrainian].
21. The Decision of the Odesa District Administrative Court. Case No 420/6310/19 (2020). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87796748> [in Ukrainian].
22. The Separate Opinion of the Judge of the Constitutional Court of Ukraine Tupytskyi O. M. from March 21 2014 (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb02d710-14#Text> [in Ukrainian].
23. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). The Constitution of Ukraine of June 28 1996. No 254к/96-BP. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-бп#Text> [in Ukrainian].
24. Zaxid.net. (2022). Ofitsiynyi sait Zaxid.net [Official site Zaxid.net]. Retrieved from https://zaxid.net/golova_lvivskoyi_ova_prokomentuvav_vruchennya_povistok_bilya_tserkov_n1545852 [in Ukrainian].